

A kolera súlyos, hirtelen kezdődő, gyakori hasmenéssel járó fertőző betegség. A XIX. században rendszerint járványosan fordult elő, zsúfoltság, éhínség, háború esetén, valamint katonai- és menekült táborokban, ahol a higiéniai körülmények nem voltak megfelelőek. A fertőzés szennyezett étel, ital fogyasztásával terjed¹. Ma a rendelkezésünkre álló oltóanyagok rövid ideig tartó, korlátozott védelmet nyújtanak. Így, ha valahol kitör a járvány, igen fontos a tiszta ivóvíz és az élelmiszerek biztosítása, valamint a hulladék és a szennyvíz-eltávolítás. A közegészségügy fejlődésének köszönhetően ma már Európában igen ritkán fordulnak elő kolerás megbetegedések.

A XIX. századbeli kolerajárványok nem kímélték Szatmár vármegyét, illetve Szatmárnémetit sem. Először 1831-ben okozott nagy veszteséget emberekben². 1836-ban újra visszatért a járvány. 1848–1849-ben is voltak kolerás megbetegedések a vármegyében. Járványok léptek fel 1855-ben, 1866-ban, valamint 1872-ben³. Teleki Sándor a következőket írja ezekről az évekről: „Kolerás idő volt. A falu népe meg volt rémülve, mert a szomszéd falvakban temetés temetést ért, egymásra húzták a harangokat, s verték a tókát szakadatlanul. Kölcsén volt olyan ház, melyből az összes népes család kihalt s tövissel rakták be az ajtaját, hogy senki be ne mehessen oda, ahonnan már senki ki nem jön. Maga a főispán rendre járta a falukat a vármegye doktorával s ingyen osztogatták a kolera-cseppeket meg a herbatét⁴. Kimutatások, anyakönyvek a kolera-értékelésnek, epemirigynek, epekórságnak, hányáskékelésnek is említik.

1873-ban Szatmárnémeti város tanácsát nem érték váratlanul a járvány közeledtének hírei⁵. Az év első tanácsülésén, január 4-én felolvasták a belügyminisztérium közleményét „ az országban uralgó cholera járvány állásáról“. Január 11-én ugyanott ismertettek egy rendeletet a vasúton utazó betegek felismeréséről, leszállításáról és ápoltatásáról. Szigorúan utaltak arra, hogy „mindazon községek melyekben vasúti állomás létezik és orvos van megtelepedve, az ily utasok (betegek) átvételére köteleznek.“

Az 1870-es évek elején Szatmárnémetinek körülbelül 18 000 – 18 300 lakosa volt⁶. A várost és környékét a következő egészségügyi intézmények látták el:

1. Az Irgalmasok kórháza, amelyet 1834-ben alapítottk. A Barátok terén lévő épületben 20–30 beteg befodagására méretezett kórtermek voltak. Az épületben nyilvános gyógyszerár is működött. E kórház fogadott betegeket a szomszédos vármegyékből is⁷.

¹ Schroeder A. Steven, *Korszerű orvosi diagnosztika és terápia 1990*, Officina Nova Kiadó, Budapest, 1990, p.1023.

² Borovszky Samu (szerk.), *Szatmár vármegye története*, é.n., Budapest, p.511, 538.

³ Szumowski Ulászló, *Az orvostudomány története*, Budapest, 1939, p. 584-585.

⁴ Teleki Sándor, *Természet után*, Révai Testvérek Kiadása, Budapest, 1884, p. 59.

⁵ *Szatmárnémeti tanácsülési jegyzőkönyv*, 1873, január 4, Szatmárnémeti Levél tar, F. IV., Lelt. sz. 122.

⁶ *Szatmárnémeti Városi Tanács, közgyűlési jegyzőkönyv*, 1875, január 11, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 9.

⁷ Török István: *Az irgalmasrend szatmárnémeti kórházának története in Orvostudományi Értesítő*, 70. EME kiadása, Kolozsvár, 1998, 257-261.

2. A Szegények intézete (Institutio pauperorum), 1829-ben alapította Hám János püspök és a városi tanács közös elhatározás alapján. Épülete a Sinór (a későbbi Hunyadi) utcában volt. A rászorulókat kérvény és szegénységi bizonylat benyújtása alapján utalták be. Kórházi jelleget 1860 után kapott. 1867-ben — egy kimutatás szerint — 149 beteget kezeltek itt⁸. Az intézet gyógyszerszámláit a városi tanács fizette ki. Orvosai, gondnokai a szifilisz kórházban is dolgoztak.

3. A Bujakóros (szifilisz) kórház nem lehetett nagy befogadó képességű. 1870 első három hónapjában a kórházban 13 forint 18 krajcárt költöttek gyógyszerekre. 1872-ben összesen 33 nőt ápoltak itt. Férfiaknak fenntartott kórtermei ekkor nem voltak, így csak nemibeteg nőket fogadhatott.

4. A „Szatmári Irgalmas Nővérek“ kórodája a zárda falain belül működött. Itt az apácákon kívül városi idős nőket is ápoltak.

5. A Katonai kórház épülete, eddigi ismereteink szerint az úgynevezett „Dinnyéskert“ szélén volt. Ebben az intézményben a közös hadsereg és a honvédség betegeit kezelték.

1873 tavaszán a belügyminisztérium időnként tájékoztatta a városi tanácsot a kolerajárvány állásáról. Ezért április 19-én Jéger Kálmán városi főorvos és Kiss Gedeon főkapitány indítványozzák a városi tanácsnak, hogy béreljen ki egy házat, amit szükség esetén kolerakórháznak fognak használni. Ekkor még nem indokolt a szükségkórház felállítása, a határozatba beírják, hogy „a helyiség kibérlésére nézve a városi tanács intézkedni fog“.

A helyzet június második felében gyökeresen megváltozott. A járvány 19-én elért Szatmárnémetibe és 1873 június 21-én a következő bejegyzés került a tanácsi jegyzőkönyvbe: „az egészségügyi szakosztály határozata alapján cholera kórház helységül Molnár István városi őrmesternek lakóházát f. é. június 20-tól 1874 május 1-ig 180 (száznyolcvan) forintért kibérelte. Már egy beteg oda be is rendezkedett“. A leendő költségek fedezésére 1000 forintot szavaztak meg. Fertőtlenítés végett beszereztek a fernezelyi raktárból 8 mázsa 20 fontos vasgálicot, és újabb 20 mázsa vásárlását is tervezték.

A kolerakórház helyének megválasztása nem lehetett a legegyszerűsebb a városban állomásozó katonaság szempontjából. A 43-as honvéd zászlóalj parancsnoka június 24-én joggal tiltakozik a szükségkórház közelsége miatt. Az egyre sűrűsödő esetek nem tették lehetővé más házba való költöztetést. Jéger Kálmán június 28-án kijelentette, hogy a betegeknek „rögtönös segélyre van szükségük“. Ezért lófogatot rendelt a tanács a városháza elé (később egy másodikat is). Ezek szállították az orvosokat a betegekhez. Másban is döntöttek. Elrendelték a nagyobb csoportulások beszüntetését. Az iskolák vezetőségének javasolták az előadások befejezését, a vizsgák megtartását és a tanulók hazabocsátását. Kiss Gedeon, a városi kolerabizottság elnöke javasolta második ápolónő alkalmazását a szükségkórházba.

A halottak eltemetésével négy fegyenc foglalkozott, később számuk nyolcra elemkedett. Munkájukért pénzt és köztpótlékot kaptak, mivel egy betegnek eltemetése kétségtelenül életveszélyes volt. Intézkedtek a már említett 20 mázsa gálickó elhozataláról.

⁸ Szatmárnémeti Városi Tanács, közgyűlési jegyzőkönyv, 1868, január 14, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Leit. sz. 3.

A katonaságot kérték, hogy mellőzze a tömeges szállításokat. Elrendelték egy szórólap kinyomtatását 2000 példányban „a lakosságnak az egészség megóvására, a követendő életmód folytatására“. Ugyancsak kötelezték az orvosokat a betegek számának közlésére a rendőri hivatalokban vagy a gyógyszerárakban.

Mivel a kolerakórház kicsinek bizonyult, július 3-án bővítésre tettek javaslatot. Július 7-én Böszörményi Károly polgármester egy szükségkonyha felállítását szorgalmazta, ahol levest főznének „az inséggel küzdők számára“. Ugyancsak ő említette, hogy a városi tanácsnak azokban a napokban 45 árváról kell gondoskodnia, a szegényebb betegeket pedig „ingyen orvosolják“. Július 9-én Vajay Károly városi képviselő, volt 48/49-es honvédtiszt kijelentette, hogy a létező kolerakórház helyett egy nagyobbat kellene építeni vagy bérelni. Említés történik egy a helyi gyógyszerárakban megrendelhető „gyomorerősítő“ szerről, amelyből naponta háromszor kellett meginni egy-egy pohárával. Július 14-én a városi tanács közgyűlésén Nagy Ignác főispán elnökölt⁹. A város vezetői beszámolót tartottak a járványról és a lakosság helyzetéről. Ezek szerint a kolerás megbetegedések száma 11-éig elérte a 216-ot. Ebből meghalt 109 személy, ápolás alatt maradt 80 beteg, 59-en részesültek kórházi kezelésben.

1. táblázat

Kórházban kezelték száma	meggyógyult	meghalt	kórházi ápolás alatt maradt
39 férfi	12 férfi	14 férfi	13 férfi
18 nő	4 nő	10 nő	4 nő
2 gyermek	1 gyermek	-	1 gyermek
Összesen 59 személy	17 személy	24 személy	18 személy

Július 18-án a városatyák döntöttek egy barakkórház építéséről a hídon túli Juracskó majossal szembeni telken. Sztanacky János főszámvevő egy jelentésében a szaporodó kiadások miatt a városi pénztár fizetési képtelenségéről írt. A városi tanács kénytelen volt 5000 forint államsegélyt kérni. Közben megmozdult a társadalom is. A nőszövetség a koleracseppek kiosztásánál segédkezett. Július 26-án érkezett meg az újonnan kinevezett szatmári püspök, Schlauch Lőrinc 500 forintos adománya, melyet azzal a kikötéssel kapott a város, hogy „azt belátása szerint a cholerajárvány alkalmából a szegények nyomorának enyhítésére fordítsa.“

Ugyancsak ekkor hozták nyilvánosságra Serly Gusztáv miniszteri járványbiztos észrevételeit, tanácsait tartalmazó jelentését. Szatmár vármegye tiszti főorvosa Szatmárnémetiben tett ellenőrző látogatása alkalmával intézeteket (apácázárda, törvényszék, stb.) és magánházakat látogatott meg. A városi betegápolóban a szennyvíz elvezetésének megoldását szorgalmazta. A közbiztonság környékének fertőtlenítését ajánlotta. Az épülő barakkórház befejezését sürgette, tanácsolta, hogy az épület konyhával, mosódával lássák el. Döntött az árnyékszék és a halottasház elhelyezéséről. Fertőtlenítésre vasgálicos vizet javasolt, a betegek ágyneműira, ruháira pedig klórmentet. A temetőben halottasházak (ravatalozók) felállítását rendelte el. A betegeknek akkor

⁹ Szatmárnémeti Városi Tanács, közgyűlési jegyzőkönyv, 1873, július 14, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 7.

megfelelőnek tartott étkezést ajánlott. Javasolta, hogy az emberek kerüljék a zsúfolt lakásokat, vendéglókat, kávéházakat. Beszűnnete a vásártartást.

Az egyházak anyakönyvei szerint Szatmárnémetiben a kolerában elhunytak száma meghaladta az ötszázat¹⁰¹¹¹²¹³¹⁴¹⁵. Az utolsó kolerás elhalálozások szeptember hónap elején történtek.

2. táblázat

Kolerában elhunytak száma	Római katolikus	Ref. Szatmár	Ref. Németi	Gör.kat. Szatmár	Gör.kat. Németi	Zsidó	Összes
1873 Június	3	4	4	6	7	-	24
1873 Július	56	71	112	60	45	31	375
1873 Augusztus	26	21	28	26	10	8	119
1873 Szeptember	1	-	-	-	-	1	2
1873-es Járvány	86	96	144	92	62	40	520
Össz-halálozás	285	292	288	193	151	117	1326

Az 1873-es járvány idejében működött egy városi kolerabizottság. Tagjai közül legtöbbször vannak megemlítve a jegyzőkönyvekben: Kiss Gedeon elnök, Jéger Kálmán orvos, Sándor József gazdasági tanácsos. Az orvosok közül elsőnek Serly Gusztáv Vármegyei tiszti főorvos nevét lehet említeni, mert neki fontos szerep jutott a járvány elfolytásában. Mint kinevezett járványbiztos joghatósága kiterjedt az egész vármegye területére. Jéger Kálmán városi főorvosnak bizonyosan gyakran kellett határozottan fellépnie, hogy a járványellenes rendelkezéseket betartsák. Az orvosi kar tevékenységét is ő szervezte, irányította. 1873-ban Szatmárnémetiben gyógyított még: Szappanos József (Szatmárért felelős alorvos), Schwarcz Jakab (Németiért felelős alorvos), Stern Adolf dandárorvos, Krecz János ezredorvos, Mayer József, Váczi Károly, Tomcsányi Imre, Tamássy Edvin. Az irgalmasok kórházában Bokor Clarentius tevénykedett. Fekete Soma főorvos a járvány időtartalmára Máramarosba neveztek ki kolerabiztosnak. Kőszeghy Mihály ki hosszú évekig volt városi főorvos, a járvány ideje alatt hunyt el. A városban élt még idős Korányi János is, ki még az 1830-as években telepedett le Szatmárnémetiben¹⁶. A gyógyszerészek közül Bossin József, Böszörményi József és Lengyel Márton jelenléte bizonyított¹⁷.

A XIX. század sorozatos kolerajárványai kihívást jelentettek az orvosok, a kutatók számára. Végül Robert Kochnak sikerült felfedeznie a kórokozó vibriót. 1873 nyarán a szatmárnémeti orvosok igyekeztek a betegeket izolálni és szenvedéseiket az akkor ismeretes gyógyszerekkel enyhíteni. A fertőtlenítéshez vasgálicos oldatot, valamint klórmentet használtak. Egy szórólap kinyomtatása és szétosztása az emberek között

¹⁰ Szatmárnémeti római katolikus egyházi anyakönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 1329.

¹¹ Szatmárnémeti református egyházi anyakönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 1336.

¹² Szatmárnémeti református egyházi anyakönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 1333.

¹³ Szatmárnémeti görög katolikus egyházi anyakönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 1315.

¹⁴ Németi görög katolikus egyházi anyakönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 1333.

¹⁵ Szatmárnémeti zsidó hitközségi anyakönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 1349.

¹⁶ Összeírása Szatmár-Németi területén országgyűlési képviselő választásra jogosultaknak 1872. évben, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Városi iratok.

¹⁷ Csirák Csaba, *Életrajztár in Egészségügyi-történeti dolgozatok, Otthonom Szatmár megye* 6, Europrint Kiadó, Szatmárnémeti, 1997.p. 223, 224, 263.

beilleszkedik abba amit ma egészségügyi nevelőmunkának neveznek. Erőfeszítéseiket támogatta a város vezetősége. Az év tragikus eseményei bebizonyították, hogy a közegészségügy fejlesztését nem szabad elhanyagolni. Néhány orvos, gyógyszerész önfeláldozó munkája nem helyettesítheti egy, a kor igényeinek megfelelően felszerelt kórházat. Világossá vált a városatyák előtt, hogy az anyagi források növelése mellett növelni kell az orvosok, ápolók, bábák számát. 1875, január 11-én Jéger Kálmán a városi tanács közgyűlésén 11 orvostudorról, 5 sebézmesterről, 19 szülésznőről beszélt¹⁸. 1886-ban egy polgármesteri jelentésből kitűnik, hogy ekkor Szatmárnémetiben már 13 orvostudós, 6 sebész, 24 szülésznő és 4 gyógyszerész működött.

1875-76-ban egy új kórház kezdte meg működését: a homeopátiás kórház. Az anyagi hátteret a fenntartásához gróf Majláth hagyatékának kamatai képezték¹⁹. 1873 után folytatódott a pénzbeli adományok felajánlása és gyűjtése egy új közkórház építésére. Egyszerű falusiak, városi polgárok, értelmiségiek adtak pénzt a munkálatokra²⁰. El is készült az épület, 1880 őszén adták át a használatnak. Az új létesítmény szabályzatának első pontja kimondta: a közkórház 72 ágyra lévén berendezve minden jelentkező beteget legyen az vidéki vagy helybeli, hazai vagy külföldi, különbség nélkül felvesz²¹. Így elmondhatjuk, hogy közegészségügyi szempontból az 1873-at követő évek a keresések és megoldások esztendeivé váltak Szatmárnémetiben. Ha voltak is olykor kolerás esetek²² olyan súlyos járvány mint az 1873-as többé nem alakult ki.

Idézzük végül még egyszer Szatmárnémeti tanácsának jegyzőkönyvét az orvosok 1873-as tevékenységéről "Méltó elismerést érdemeltek ki a tisztii orvosok, kik minden félelmet levetkezve teljes szorgalommal, odaadással siettek minden egyes esetenél az orvosi tudományt alkalmazni".

Epidemia de holeră din 1873 la Satu Mare

(Rezumat)

În secolul al XIX-lea pentru locuitorii Europei holera a constituit cea mai temută boală infecto-contagioasă. Vibrionul holerei a fost agentul patologic cauzator al unor epidemii grave în 1831, 1836, 1848-1849, 1855, 1866, 1872-1873. Pentru a exemplifica mărimea pierderilor umane ajunge să amintim că doar în Satu Mare, oraș care în 1873 avea 18000-18300 de locuitori, s-au înregistrat 520 de decese cauzate de această boală. Numărul celor îmbolnăviți desigur a fost și mai mare.

În lucrare sunt enumerate așezămintele spitalicești sătmărene din a doua jumătate a secolului trecut. Numărul mic de bolnavi care au putut fi internați și tratați în aceste ospicii a constituit un neajuns ce a ieșit în evidență cu ocazia epidemiei din vara anului 1873. Pentru conducerea orașului anii următori au devenit ani de căutări și de ameliorări

¹⁸ Szatmárnémeti Városi Tanács, közgyűlési jegyzőkönyv, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 9.

¹⁹ "Szatmár" (hetilap), XII, évf., 17. szám (1886, április 24).

²⁰ "Szamos" (hetilap), VII. évf., 2., 4. sz. (1875, január 10 és 24).

²¹ Szatmárnémeti Városi Tanács, közgyűlési jegyzőkönyv, 1884, március 10, Szatmárnémeti Levéltár, F. IV., Lelt. sz. 16.

²² Pólya Jenő, *Az orvostudomány regénye*, Béta Irodalmi R.T., Budapest, p. 1941, 291.

în domeniul ocrotirii sănătății. S-au deschis spitale noi: cel orășenesc cu 72 de paturi și cel de homeopatie, iar cele vechi au fost reorganizate. Tot în această perioadă a crescut și numărul medicilor, chirurgilor, moașelor.

Aplicarea fermă a măsurilor de profilaxie individuale și colective, modernizările asistenței sanitare din Satu Mare au făcut ca în deceniile următoare, cu excepția unor cazuri sporadice, epidemii atât de grave ca cea din 1873 n-au mai avut loc.

Cholera Epidemic from 1873 in Satu Mare

(Summary)

In the XIX-th century cholera was the dreaded contagious disease for the inhabitants of Europa. The most serious epidemics caused by cholera's vibration was in 1831, 1836, 1848-1849, 1855, 1866, 1872-73 years. In summer of 1873 in Satu Mare was registered 520 demises caused by this disease. The number of fail in was bigger. In the paper there are enumerated the hospital's buildings as well names of some physicians and pharmacists. The firm application of individual and community prophylaxis mode as afterwards didn't appeared such serious epidemics like that of 1873 year.